

Wiens klachtenrecht?

Het kind-concept in het derde Facultatief Protocol bij

tion and similar papers at core.ac.uk

bro

provided by Ghent Univer

communicatieprocedure

Sara Lembrechts

Studente Children's Rights and Childhood Studies, Freie Universität Berlin

ABSTRACTS

Op 19 december 2011 keurden de Verenigde Naties het nieuwe Facultatieve Protocol (FP) betreffende de instelling van een communicatieprocedure bij het Kinderrechtenverdrag (VRK) goed. Dit protocol voorziet in een mechanisme waarmee klachten over vermeende schendingen van kinderrechten onder de aandacht gebracht kunnen worden van het Kinderrechtencomité. Als dusdanig betekent deze procedure een mijlpaal voor de emancipatie en erkenning van kinderen als actieve spelers op de internationale mensenrechtenscène. Dit neemt echter niet weg dat enige voorzichtigheid geboden is. Nu kinderen voor het eerst volledig geïntegreerd worden in het internationale juridische kader, rijst de vraag of dit kader zich leent voor een toepassing op kinderen. In hoeverre voorziet het protocol in een mechanisme dat de eigenheid van kinderen integreert in de semijuridische klachtenprocedure? Deze vraag wordt beantwoord in het licht van het holistische concept van het kind uit het VRK. Dit concept wordt ontleed in (1) een kwetsbaar, bekwaam en evoluerend individu, (2) dat op een niet-discriminerende basis (3) over alle mensenrechten beschikt en deze tevens kan afdwingen. Dit essay bekijkt hoe deze drie componenten geground zijn in het rechtskader van het verdrag, en analyseert ze vervolgens op basis van een aantal onderliggende noties of tekstbepalingen uit het FP.

Kinderrechten – Verdrag inzake de Rechten van het Kind – Communicatieprocedure – Visie op het kind en de kindertijd – Implementatie

The United Nations has recently adopted a new Optional Protocol (OP) to the Convention on the Rights of the Child (CRC) providing a communications procedure. Even though the added value of this procedure deserves to be welcomed, the question arises whether the Protocol can provide an effective mechanism that incorporates the specificity of all children into the quasi-judicial procedure. This question will be addressed through the lens of the holistic concept of childhood advocated by the CRC. Deconstructing the concept of children as vulnerable, competent and evolving individuals subject to justiciable human rights on a non-discriminatory basis, this essay will ground these components in the CRC's legal framework and subsequently relate them to a number of underlying notions of the OP. It will argue that unless the difference between children and adults is taken seriously, the procedure is unlikely to provide an effective remedy for violations of many children's rights.

Children's rights – Convention on the Rights of the Child – Communications procedure – Image of the child and childhood – Implementation

Récemment, les Nations Unies ont adopté un nouveau protocole facultatif (PF) à la Convention relative aux droits de l'enfant (CDE) établissant une procédure de recours individuelle. Même si cette procédure mérite d'être applaudie, la question se pose si le protocole pourrait fournir un mécanisme efficace qui intègre la spécificité des enfants dans cette procédure quasi-judiciaire. Cette question sera abordée à travers du concept holistique de l'enfance incarné dans la CDE. En déconstruisant l'image de l'enfant comme un individu vulnérable, compétent et évoluant, qui est sujet des droits de l'homme justiciables de façon non-discriminatoire, cette contribution fonde ces concepts dans le cadre juridique de la CDE et les relie ensuite à un certain nombre de notions sous-jacents du FP. Il fera valoir que si la différence entre les enfants et les adultes n'est pas prise au sérieux, la procédure est peu susceptible de fournir un recours effectif pour des nombreux enfants.

Droits des enfants – Convention des Droits des Enfants – Procédure de plainte – Image de l'enfant et l'enfance – Mise en œuvre des droits de l'homme

INLEIDING

Na vier jaar intensief onderhandelen kunnen de voorvechters van internationale kinderrechten opgelucht ademhalen. Op 19 december 2011 keurden de Verenigde Naties (VN) met resolutie A/RES/66/138 het nieuwe Facultatieve Protocol (FP) betreffende de instelling van een communicatieprocedure bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (VRK) goed¹. Dit protocol voorziet kinderen en hun vertegenwoordigers van een mechanisme waarmee klachten over vermeende schendingen van kinderrechten onder de aandacht gebracht kunnen worden van een internationale groep deskundigen, in dit geval het Comité voor de Rechten van het Kind. Als dusdanig betekent deze procedure een mijlpaal voor de emancipatie en erkenning van kinderen als actieve spelers op de internationale mensenrechtenscène.

Onderzoek van o.a. CRIN (januari 2009) en de *NGO-Group for the CRC* (augustus 2011) heeft aangetoond dat bestaande implementatiemiddelen zoals de landenrapportage, het klachtenrecht binnen andere VN-verdragen of alternatieve regionale en internationale rechtswegen, onvoldoende effectief zijn om kinderrechten te vertalen van theorie naar praktijk². Nu het voorbereidend werk van de *Open-Ended Working Group* (OEWG) definitief tot een goed einde is gebracht en het FP sinds 28 februari open is voor ondertekening, kunnen kinderen binnenkort voor het eerst beschikken over hun 'eigen' procedure. Hoewel het aantal ratificaties nog moet worden afgewacht, blijkt hieruit alvast dat de internationale gemeenschap kinderen en hun afdwingbaar recht op daadwerkelijke rechtshulp wel degelijk serieus neemt (zie o.a. Barkhuysen, 1998; Hanson, 2007, p. 637). Alleen al daarom kan het FP worden toegejuicht als een grote sprong voorwaarts.

¹ Over de voorafgaande onderhandelingen, zie o.a. Verhellen, 2011, p. 3-6; D'hondt, 2011, p. 7-16; Langford & Clark, 2010; Clark, 2010.

² Beide organisaties argumenteren dat het VRK het enige VN-verdrag was dat naast de landenrapportage niet ook over een klachtenprocedure beschikte. Daarom moesten kinderen en hun vertegenwoordigers schendingen aanvechten via bestaande procedures. Die zijn echter niet geschikt om kinderen daadwerkelijke rechtshulp te bieden: ze zijn niet aan de eigenheid van kinderen aangepast, bieden geen oplossing voor het volledige kinderrechtengamma, zijn nauwelijks bekend bij kinderen en worden gestuurd door experts die geen deskundigen zijn op het gebied van kinderrechten.

Dit neemt echter niet weg dat toch ook enige voorzichtigheid geboden is. Nu kinderen voor het eerst volledig geïntegreerd worden in het internationale juridische kader, rijst de vraag of dit kader zich wel leent voor een toepassing op kinderen. Kinderen hebben niet alleen andere rechten, maar ook andere noden en capaciteiten dan volwassenen. Deze verschillen komen sterk tot uiting in gerechtelijke procedures die kinderen aanbelangen (Raad van Europa, 2011), waarvan het nieuwe FP een voorbeeld is. In hoeverre voorziet het protocol in een mechanisme dat de eigenheid van kinderen integreert in de semijuridische klachtenprocedure?

Zonder te ontkennen dat kinderen een zeer grote en tevens bijzonder heterogene groep van individuen vormen, wil dit essay deze vraag beantwoorden in het licht van het holistische concept van het kind uit het VRK. Meer bepaald zal het FP in verband gebracht worden met de verschillende facetten van de heersende visie op het kind in het hedendaagse VRK- en kinderrechtendiscours. Daartoe wordt het concept 'kind' ontleed in (1) een kwetsbaar, bekwaam en evoluerend individu, (2) dat op een niet-discriminerende basis (3) over alle mensenrechten beschikt en die tevens kan afdwingen. In wat volgt, wordt bekeken hoe die drie componenten gegrond zijn in het rechtskader van het verdrag, en hoe ze vervolgens geanalyseerd kunnen worden op basis van een aantal onderliggende noties of tekstbepalingen uit het FP.

1. VAN PRAKTIJK NAAR THEORIE EN OMGEKEERD: BELANG VAN HET BEGRIP 'KIND' VOOR DE EFFECTIVITEIT VAN HET PROTOCOL

In artikel 1 definieert het VRK een kind in relatief duidelijke termen als “ieder mens jonger dan achttien jaar, tenzij volgens het op het kind van toepassing zijnde recht de meerderjarigheid eerder wordt bereikt”. Omdat die definitie zich beperkt tot de leeftijd, biedt ze weinig uitsluitel over wat het verdrag verstaat onder het meer conceptuele begrip 'kind'. Artikel 1 zegt namelijk niets over de persoonlijkheid of levensfase van kinderen, noch weerspiegelt het waarom hun rechten, behoeften en capaciteiten verschillend zijn van die van volwassenen. De onderliggende hoekstenen voor de rechten uit het verdrag lenen zich echter wel voor zulke abstractie. Die onderbouwen namelijk een holistisch concept van een kwetsbaar, bekwaam en evoluerend individu, dat op een niet-discriminerende basis over afdwingbare mensenrechten beschikt. Die definitie is niet gelinkt aan een specifiek artikel, maar is erop gericht de multidimensionale realiteit van kinderen te vertalen naar werkbare beginselen inzake kinderrechten. Tot op heden wordt dat concept niet alleen gezien als de meest effectieve leidraad voor lidstaten in hun manier van handelen inzake kinderen (zie onder andere UN Doc. CRC/GC/2003/5, § 12, § 22, § 38 en § 62), maar ook als het meest effectieve kader om het welzijn van kinderen in het algemeen te garanderen (Archard & Macleod, 2002, p. 6 en 86; Zermatten, 2010, p. 489)³.

Hier komt het nieuwe FP in beeld. Als 'facultatief protocol' bij het VRK is dit een nieuw juridisch instrument dat het oorspronkelijke kader van het verdrag procedu-

³ De universaliteitsgedachte die zulke claims typeert, wordt sterk betwist. Antropologen zoals Montgomery (2009) stellen namelijk een oneindige culturele verscheidenheid vast waarbinnen het kind-concept uit het VRK niet noodzakelijk functioneert. Aangezien het FP enkel de rechten van kinderen uit het VRK betreft, valt een analyse op basis van verschillende cultureel bepaalde kind-concepten echter niet binnen het bereik van deze paper (voor een uitvoerige behandeling van dat onderwerp, zie o.a. Liebel, 2012).

reel en inhoudelijk versterkt (UNICEF, g.d., p. 2). De communicatieprocedure is er namelijk in de eerste plaats op gericht een verbetering teweeg te brengen in het toezicht op en in de uitvoering van het VRK. In die zin zal het protocol dus een essentiële rol spelen in de praktische werking van het internationale kinderrechtensysteem. Gelet op die specifieke functie is het van groot belang dat het FP de fundamentele concepten integreert waarop het hedendaagse discours inzake kinderrechten gebaseerd is. Als de procedure er niet in slaagt tegemoet te komen aan het holistische perspectief dat het kind erkent in alle aspecten van zijn of haar persoonlijkheid en levensfase, lopen grote groepen kinderen het risico om van de procedure te worden uitgesloten, zelfs nog voor ze effectief in werking treedt. Dit gaat terug op de veronderstelling die door onder andere Freeman (2009, p. 387) getypeerd wordt als “[the] difference between ‘having’ rights and being able to exercise them” (zie ook, in analogie: Liebel, 2012, p. 1). Deze paper wil aantonen dat de kloof tussen theorie en praktijk namelijk nooit volledig of effectief gedicht kan worden wanneer bepaalde kinderen niet door de procedure beschermd worden, wanneer bepaalde rechten onvoldoende aangesproken worden, of wanneer onvoldoende rekening wordt gehouden met hun verschillen ten opzichte van volwassenen.

2. HET HOLISTISCHE CONCEPT ONTLEED

2.1. KWETSBAAR EN TEGELIJK BEKWAME KINDEREN MET ZICH ONTWIKKELENDE VERMOGENS

Een eerste reeks elementen die samen onder de loep genomen kunnen worden, betreft het kind als een kwetsbaar maar tegelijkertijd bekwaam individu, wiens rechten op bescherming en participatie moeten worden afgewogen in overeenstemming met zijn of haar zich ontwikkelende vermogens. Het hedendaagse kinderrechtendiscours heeft die afweging vaak geformuleerd als één van de fundamentele uitdagingen bij de implementatie van het VRK (Vandenhoele, 2010, p. 3; Archard & Skivenes, 2009, p. 2). Het is dus niet verwonderlijk dat dit ook een hindernis vormt voor de nieuwe communicatieprocedure. In wat volgt wordt onderzocht hoe effectief de samenstellers van het FP met deze uitdaging zijn omgegaan. In welke mate zijn deze complexe kenmerken van het kind-zijn vertegenwoordigd in de onderhandelingen van de OEWG, alsook in het FP dat daaruit is voortgevloeid?

2.1.1. DE INTERACTIEVE RELATIE TUSSEN ARTIKEL 3, 5 EN 12 VRK

Het beeld van het kind als een kwetsbare en bekwaame mens met zich ontwikkelende vermogens kan men respectievelijk terugvinden in de artikelen 3, 12 en 5 van het verdrag (Lurie, 2003). Artikel 3, door het Comité onderscheiden als één van de vier grondbeginselen van het VRK (UN Doc. CRC/GC/2003/5, § 12), beschermt het recht van het kind op een prioritaire inachtneming van zijn of haar belangen bij alle maatregelen die betrekking hebben op het kind. Ondanks het feit dat dit beginsel een grondthema doorheen het verdrag vormt (Cohen, 1991, p. 60), is het een veel besproken begrip in internationaal recht en politiek. Het beginsel wordt vooral bekritiseerd om zijn abstractie, die aanleiding geeft tot een aanzienlijke mate van onzekerheid bij de toepassing ervan in de praktijk. De uiteenlopende interpretaties

die dit willen verhelpen, scheppen niet altijd duidelijkheid: wat precies het ‘belang’ van het kind is, blijft moeilijk te bepalen.

Artikel 12, dat het recht op participatie formuleert, wordt ook gezien als een basis-principe van het VRK. Hoewel de term ‘participatie’ niet voorkomt in het verdrag, vertegenwoordigt artikel 12 onder die noemer een cluster van rechten met als kern het recht van het kind om zijn of haar mening te uiten, alsook het recht om in die opvattingen serieus te worden genomen (Vandenhoele, 2009, p. 4)⁴.

In veel opzichten lijken artikel 3 en artikel 12 op elkaar. Ze volgen een vergelijkbaar patroon⁵ en gaan in wezen allebei over de rol die kinderen spelen in maatregelen en aangelegenheden die hen betreffen. Het grote verschil ligt echter in de benadering van de persoonlijkheid van het kind. Simpel gezegd is het kind in artikel 3 een passieve ontvanger van bescherming en zorg. Door zijn of haar kwetsbaarheid is het kind afhankelijk van volwassenen die in zijn of haar naam handelen en beslissen (Lurie, 2003). Artikel 12 beschrijft kinderen daarentegen als actieve deelnemers. Ze worden gezien als autonome individuen, in staat om voor zichzelf op te komen, bevoegd om voor hun mening uit te komen en om hierin serieus genomen te worden (*ibid.*).

In navolging van die interpretatie geeft de aanpak aan de basis van beide artikelen aanleiding tot twee relatief verschillende visies op het kind. Om die visies tot op zekere hoogte te verzoenen kunnen artikelen 3 en 12 VRK niet alleen afgewogen worden tegen elkaar, maar ook tegen het beginsel van de zich ontwikkelende vermogens (in het Engels *evolving capacities*) van het kind uit artikel 5 VRK. Hoewel dit door het Comité (UN Doc. CRC/GC/2003/5, § 12) niet erkend wordt als een grondbeginsel van het verdrag, is dit artikel van wezenlijk belang voor het begrijpen van het kind als persoon en de kindertijd als levensfase (Archard & Macleod, 2002, p. 1). Zo legt Lansdown (2009, p. 8) uit dat het concept zowel een *developmental*, een *emancipatory* alsook een *protective* dimensie heeft. Daarmee verklaart ze hoe de visies op het kind uit artikel 3 en 12 met elkaar verweven zijn. *Evolving capacities* veronderstellen met name dat verschillende rechten een andere betekenis en invulling krijgen naar gelang de ontwikkeling, leeftijd en rijpheid van het kind (Lurie, 2003). Als het kind erg jong is, is hij of zij kwetsbaar, met een meer uitgesproken behoefte aan bescherming en een beperktere bekwaamheid tot autonomie en participatie. Aan die kinderen zal minder verantwoordelijkheid toegekend worden in de zin van artikel 12. Volwassenen zullen daarentegen een grotere rol spelen bij het bepalen van de belangen bedoeld in artikel 3. De meeste kinderen ervaren tijdens het proces van ouder worden een verschuiving van minder autonomie en meer behoeften, naar meer autonomie en minder behoeften. Bijgevolg kan een rijper kind een bepaalde mate van participatie uitoefenen (in de zin van art. 12) door volwassenen te tonen

⁴ Hoewel de onderliggende gedachte van art. 12 VRK duidelijk op een autonoom kind-concept steunt, wordt deze autonomie alleen al in de formulering van het artikel gerelativeerd en gelimiteerd. Zo kan men in § 1 terugvinden: “De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.” De reikwijdte van art. 12 is dan ook, net als die van art. 3, aan een fel debat onderhevig (zie specifiek hierover: Lansdown, 2001).

⁵ Zermatten (2010, p. 485), Krappmann (2010, p. 502) en General Comment 12 van het Comité (UN Doc. CRC/C/GC/12, § 2) leggen uit dat beide artikelen een inhoudelijke en een procedurele dimensie hebben. Bovendien vertegenwoordigen ze beide een algemeen beginsel voor zowel recht als kinderrechten.

hoe hij of zij zijn of haar eigen belangen (in de zin van art. 3) ingevuld wil zien. Zoals Eide (2006, p. 3) samenvat, ziet het VRK het kind dus in eerste instantie als een erg kwetsbaar persoon die bescherming en verzorging nodig heeft, en die zich – onder begeleiding – geleidelijk voorbereidt op een zelfstandig leven in een sociale setting van rechten en plichten bij het bereiken van meerderjarigheid.

Daaruit kan worden afgeleid dat er een voortdurende wisselwerking bestaat tussen de artikelen 3, 12 en 5 VRK en de respectieve concepten van het kind-zijn die ze vertegenwoordigen. Vaak gedwongen om hun rechten in de handen van volwassenen te leggen, moeten kinderen dus kunnen rekenen op een effectieve afweging, niet alleen van hun rechten, maar ook van het overeenkomstige kind-concept dat met deze rechten in verband staat. Die afweging dient op individuele basis te worden gemaakt en zal dus verschillende uitkomsten hebben voor ieder kind. Bij het invoeren van een nieuw juridisch mechanisme zoals de klachtenprocedure, moet deze afweging echter ook op een universeel niveau plaatsvinden. Enkel wanneer de volwassenen die de procedure ontwerpen, rekening houden met alle aspecten van het kind – kwetsbaarheid, competentie en ontwikkeling – kan het mechanisme dit kind recht doen. Daarom rijst de vraag of dit bereikt is tijdens de onderhandelingen en de formulering van de eindtekst van het FP.

2.1.2. BESCHERMING, PARTICIPATIE EN HUN ONDERLINGE VERHOUDING IN HET FP

In de verdragstekst van het protocol kan men artikelen 3, 12 en 5 VRK duidelijk identificeren als belangrijke pijlers van de nieuwe procedure. Ook uit de werkdocumenten van de OEWG blijkt dat zo goed als alle delegaties het erover eens zijn dat deze beginselen van dermate groot belang zijn voor kinderrechten, dat een weerspiegeling ervan in zowel de preambule als de uitvoeringsbepalingen vanzelfsprekend wordt geacht (UN Doc. A/HRC/17/36, § 27 en § 40). Het belang van het kind wordt tot drie keer toe expliciet vermeld: in de preambule, in artikel 2 FP over de functies van het Comité, en in artikel 3, § 2 FP over de procedureregels:

Preamble: Recognising that the best interests of the child should be a primary consideration to be respected in pursuing remedies for violations of the rights of the child [...].

Artikel 2 FP: In fulfilling the functions conferred on it by the present Protocol, the Committee shall be guided by the principle of the best interests of the child. [...].

Artikel 3, § 2 FP: The Committee [...] may decline to examine any communication that it considers not to be in the child's best interests.

In principe doen de eerste twee bepalingen niet meer dan het belang van artikel 3 VRK bevestigen. Bijgevolg is een vergelijkbare mate van onzekerheid over de concrete toepasbaarheid van het artikel wellicht onvermijdelijk. De laatste bepaling heeft echter wel onmiddellijk een praktische relevantie. Volgens dit artikel heeft het Comité namelijk de bevoegdheid een klacht niet op te nemen, bijvoorbeeld in gevallen waarin de procedure wordt gebruikt om de belangen van de vertegenwoordiger van het kind te dienen in plaats van die van het kind zelf (CRIN & NGO Group for the CRC, 2011, p. 5).

Daarnaast vermeldt een andere paragraaf uit de preambule de kwetsbaarheid van het kind specifiek in verband met rechtsmiddelen:

Preamble: Recognising that children's *special and dependent status* may create real difficulties for them in pursuing remedies of their rights.

Uit het verslag van de eerste OEWG-sessie in december 2009 blijkt bovendien dat de kwetsbaarheid van het kind erkend wordt in andere operationele bepalingen zoals deze inzake bijzondere beschermingsmaatregelen (art. 4) en interim-maatregelen (art. 6). De voorzitter verklaarde de behoefte aan beschermingsmaatregelen in het licht van de bezorgdheid die deskundigen en diplomaten geuit hadden "*about the vulnerability of child petitioners and the importance of ensuring that their involvement in the communications procedure does not place them at risk*" (UN Doc. A/HRC/WG.7/2/2, p. 17). Wat interim-maatregelen betreft, legde hij uit dat hiervoor sterk gepleit werd "*given the developmental status and vulnerability of children*" (ibid., p. 15). Met een verwijzing naar deze *developmental status* legt de voorzitter meteen de link naar de zich ontwikkelende vermogens van het kind uit artikel 5 VRK.

Op die korte verwijzing na was het *evolving capacities*-beginsel echter geen noemenswaardig discussiepunt tijdens de sessies van de OEWG. Desondanks komt het toch tweemaal voor in de tekst van het FP, wat er wellicht op wijst dat dit beginsel als relatief vanzelfsprekend werd ervaren rond de onderhandelingstafel:

Preamble: Reaffirming also the status of the child [...] as a human being with dignity and with evolving capacities.

Artikel 2 FP: In fulfilling the functions conferred on it by the present Protocol, the Committee shall be guided by the principle of the best interests of the child. It shall also have regard for the rights and views of the child, the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child.

Hieruit blijkt dat het concept van de zich ontwikkelende vermogens van het kind even centraal staat in het FP als in het concept kind-zijn. De bevestiging van het beginsel in de preambule benadrukt de idee dat de kindertijd en jeugd als levensfasen in hun eigen recht gezien worden, terwijl artikel 2 FP, net als artikel 12 VRK⁶, de spanning tussen kwetsbaarheid (belang van het kind) en bekwaamheid (recht op participatie) in duidelijk perspectief zet.

Tegelijkertijd is artikel 2 FP ook de enige plaats waar de tekst de autonome persoonlijkheid van het kind zoals bedoeld in artikel 12 VRK vermeldt. Op het eerste gezicht kan dit wijzen op een minder uitgesproken rol voor het bekwame kind dan voor het kwetsbare, en bijgevolg op een incorrecte afweging van beide concepten. Die conclusie is echter te voorbarig. Ondanks de beperkte aandacht in de tekst, kon die bepaling en het onderliggend kind-concept op brede steun rekenen binnen de OEWG. Zoals de voorzitter in zijn verslag van de tweede sessie uitlegt, waren vele delegaties en ngo's:

⁶ *Supra*, noot 4.

“[...] in favour of including a provision requiring the Committee to exercise the functions conferred on it by the Optional Protocol in a manner that respects the rights of the child, including the right to express their views freely in all matters affecting them and referring to the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child (UN Doc. A/HRC/17/36, § 27).”

Het oorspronkelijke voorstel voor deze formulering kwam van de Australische delegatie, en van alle OEWG-deelnemers waren enkel Haïti en Nigeria niet te vinden voor een vermelding van het participatierecht (CRIN, 10 februari 2011). Tijdens de eerste sessie verdedigde Slovenië zelfs de noodzaak om de mening van kinderen over de procedure zelf te zoeken en om die standpunten in gedachten te houden tijdens het opstellen ervan (CRIN, december 2009, *Meeting of the UN Working Group*, p. 7 en p. 15). Ook onafhankelijk deskundige Santos Pais (2009; UN Do. A/HRC/43/13, § 68) behandelde dit onderwerp uitvoerig, zowel in haar schriftelijke als haar mondelinge bijdrage aan de sessie.

Op dit moment is het moeilijk na te gaan hoe de relatie tussen deze drie beginselen precies vorm zal krijgen in de praktische toepassing van het FP. Men kan zich voorlopig enkel op de tekst van het protocol en de daaraan voorafgaande onderhandelingen baseren. Daarom moet het nu wellicht volstaan te zeggen dat het feit dat alle drie principes vermeld zijn – en dat bovendien in één en hetzelfde artikel – niet alleen hun verstrengeling onderstreept, maar ook de erkenning van hun wederzijdse versterking. Bijgevolg kan men uit deze korte analyse concluderen dat de OEWG een eerlijke poging ondernomen heeft om bescherming, participatie en de zich ontwikkelende vermogens in evenwicht te brengen in de nieuwe procedure – in ieder geval met betrekking tot de tekst zoals die vandaag op tafel ligt. Zo hebben ngo's, deskundigen, delegaties van de lidstaten en leden van het Comité niet alleen geprobeerd om het FP een beschermende functie te geven, maar ook om het voor kinderen tot een zelfmachtingend instrument te maken. Nu is het aan het Comité om de bepalingen van het protocol verder te vertalen naar procedureregels. De eerste concrete klachten zullen dan moeten bewijzen dat het FP niet beperkt is tot slechts een bevestiging van deze beginselen, maar dat het ook daadwerkelijk in staat is het kind met een kindvriendelijke procedure te ondersteunen, zowel in zijn of haar kwetsbare als bevoegde en ontwikkelende persoonlijkheid⁷.

2.2. ALLE KINDEREN ZIJN GELIJK, MAAR ZIJN SOMMIGEN MEER GELIJK DAN ANDEREN?

Een tweede facet dat binnen het holistisch kind-concept uit het VRK onderscheiden kan worden, is het beeld dat alle kinderen gelijk zijn. Dit aspect is opgenomen in het non-discriminatiebeginsel uit artikel 2 VRK, naast het belang van het kind (art. 3) en het participatierecht (art. 12) beschouwd als een derde grondbeginsel van het

⁷ In een kindvriendelijk rechtssysteem staat het kind centraal, zowel voor, tijdens als na de procedure. Volgens de Raad van Europa (2011, p. 4) gaat het om “justice that is accessible, age appropriate, speedy, diligent, adapted to and focused on the needs and rights of the child, respecting the rights of the child including the rights to due process, to participate in and to understand the proceedings, to respect for private and family life and to integrity and dignity”. Wanneer deze omschrijving in de concrete klachten gerespecteerd wordt, zal men eveneens de basisbeginselen uit art. 3 (bescherming voor kwetsbare kinderen), 5 (aanpassing aan de ontwikkeling en rijpheid van het kind) en 12 (bevoegdheid en autonomie) kunnen terugvinden.

verdrag. De volgende paragrafen tonen aan dat dit beginsel lidstaten op zowel een negatieve als een positieve manier verplicht. In welke mate heeft het FP die visie geïmplementeerd? Kan de procedure vermijden dat sommige kinderen minder kansen krijgen dan anderen?

2.2.1. HET NON-DISCRIMINATIEBEGINSEL IN ARTIKEL 2 VRK: EEN DUBBELE VERPLICHTING

Volgens artikel 2 VRK moeten alle kinderen alle rechten uit het verdrag kunnen genieten. Geen enkel kind of groep kinderen mag lijden onder discriminatie. Dit beginsel komt terug in alle belangrijke mensenrechtenverdragen. In één van haar *General Comments* heeft het Mensenrechtencomité de betekenis van discriminatie als volgt toegelicht:

“[a]ny distinction, exclusion, restriction or preference which is based on any ground such as [stipulated in the Convention], and which has the purpose or effect of nullifying or impairing the recognition, enjoyment or exercise by all persons, on equal footing, of all rights and freedoms (Human Rights Committee, 1989, § 7).”

Artikel 2 verplicht de VRK-lidstaten om dit recht zowel te eerbiedigen als te waarborgen; een dubbele verplichting die in de internationale mensenrechtencontext een specifieke betekenis heeft verworven. Niet alleen moeten lidstaten “*refrain from any actions which would violate any of the rights of the child under the Convention*” (de negatieve verplichting ‘eerbiedigen’ – in het Engels *to respect*) maar ook actief “*take whatever measures are necessary to enable individuals to enjoy and exercise the relevant rights*” (de positieve verplichting ‘waarborgen’ – in het Engels *to ensure*) (Alston, 1991, p. 5). Specifiek voor het non-discriminatiebeginsel betekent dit dat lidstaten een negatieve verplichting hebben om zich te onthouden van enige behandeling van kinderen op basis van één van de gronden uit artikel 2, § 1 VRK (Van Bueren, 1998, p. 40). Dit louter voorkomen van discriminatie gaat vergezeld van de positieve verplichting om non-discriminatie en gelijkheid tussen kinderen te faciliteren en te ondersteunen.

2.2.2. GELIJKHEID EN NON-DISCRIMINATIE IN HET FP

2.2.2.1. KINDEREN VERSUS VOLWASSENEN

Het non-discriminatiebeginsel is op twee niveaus van toepassing wanneer het om kinderrechten gaat. Enerzijds kan discriminatie optreden wanneer kinderen zonder reden anders behandeld worden dan volwassenen. Zo werd bijvoorbeeld het feit dat kinderen tot voor kort geen ‘eigen’ klachtenprocedure voor hun ‘eigen’ verdrag hadden, door ngo’s en deskundigen gezien als “*a matter of serious discrimination against children*” (CRIN & NGO Group for the CRC, 2009). Dit was een belangrijk uitgangspunt tijdens de onderhandelingen in de OEWG. Deelnemers waren het erover eens dat daadwerkelijke rechtshulp voor schendingen van mensenrechten net zo beschikbaar moest zijn voor kinderen als voor volwassenen. De Slovaakse voorzitter benadrukte het belang hiervan tijdens de opening van de eerste OEWG-sessie: hoewel het slechts gaat om één extra “*tool to increase effective implementation*”, “*having the CRC Com-*

mittee investigate complaints is the only way to go to ensure all their rights are fulfilled” (CRIN, 16 december 2009, *Discussions begin at the UN*). Nu de VN heeft toegezegd dat kinderen via het nieuwe FP wel toegang krijgen tot internationale rechtsmiddelen voor schendingen van hun rechten, wordt deze ongelijkheid grotendeels weggenomen.

2.2.2.2. KINDEREN ONDERLING

Minder vanzelfsprekend, anderzijds, is discriminatie die kinderen onderling – individueel of als groep – ongelijk behandelt (Van Bueren, 1998, p. 38). Op papier is de idee achter het non-discriminatiebeginsel uit artikel 2, § 1 VRK letterlijk overgenomen in de preambule van het FP:

[t]he States parties to the Convention on the Rights of the Child [...] recognise the rights set forth in it to each child within their jurisdiction without discrimination of any kind, irrespective of the child's or his or her parent's or legal guardian's race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic or social origin, property, disability, birth or other status.

Deze paragraaf, die als deel van de preambule de gehele procedure onderbouwt, brengt de negatieve verplichting van lidstaten ter sprake. In theorie voorkomt ze met name elke mogelijke vorm van discriminatie tegen kinderen die van hun klachtrecht gebruik willen maken. Hoewel het woord *to respect* wordt vervangen door *to recognise* (‘herkennen’), kan men aannemen dat beide begrippen in deze context dezelfde betekenis hebben.

Van een positieve verplichting de gelijkheid tussen meer en minder bevoorrechte groepen te waarborgen, is in de tekst echter geen sprake. In tegenstelling tot het VRK verwijst het FP niet expliciet naar het nemen van actieve maatregelen die ervoor moeten zorgen dat alle rechten – in dit geval de substantiële en procedurele rechten uit het FP – door alle kinderen genoten kunnen worden. Ook impliciet kan men zulke verplichting niet terugvinden in de tekst.

Die omissie kan problematische gevolgen hebben voor de implementatie van het protocol. Wanneer men de positieve dimensie van het non-discriminatiebeginsel toepast op de praktische implicaties van de klachtenprocedure, zou dit moeten leiden tot gelijke toegang voor alle kinderen tot dezelfde procedure zoals vastgelegd in het FP, ongeacht de criteria bepaald in artikel 2 VRK. Dit impliceert dat kwetsbare kinderen zoals baby's en zeer jonge kinderen, meisjes, niet-begeleide minderjarigen, inheemse kinderen, gehandicapte kinderen, kinderen die strafbare feiten plegen, slachtoffers van uitbuiting, kindsoldaten, kinderen die tot minderheden behoren of kinderen die in armoede leven, recht hebben op het zelfde niveau van bescherming en daadwerkelijke rechtshulp als kinderen die dergelijke nadelen niet ervaren.

Het wordt algemeen aangenomen dat kinderen, als gevolg van hun *special and dependent status*, niet alleen meer risico lopen dan volwassenen op schendingen van hun mensenrechten, maar ook meer problemen ervaren in het zoeken naar daadwerkelijke rechtshulp hiervoor (UN Doc. CRC/GC/2003/5, § 24). Dit geldt in het bijzonder voor kwetsbare kinderen, die door de combinatie van hun kind-zijn en hun extra kwetsbaarheid als het ware een dubbel nadeel ondervinden. Het risico op schendingen

gen is voor hen nog hoger, terwijl de kans op daadwerkelijke toegang tot nationale rechtsmiddelen en participatieve mechanismes nog kleiner is (UN Doc. CRC/C/GC/12, § 87). Wanneer lidstaten geen extra maatregelen nemen, wordt de achterstand van deze groepen gehandhaafd en wordt discriminatie een *de facto*-realiteit. Wanneer het FP dus ook voor zulke groepen een oplossing wil bieden, is bijzondere aandacht nodig voor hun specifieke behoeften. Dit kan worden opgevat als een essentieel onderdeel van de positieve verplichting op grond van artikel 2 VRK, die tegelijkertijd bindend was voor alle leden van de OEWG die verantwoordelijk waren voor het opstellen van het nieuwe protocol.

Helaas dwingt een analyse van het FP ertoe te concluderen dat de procedurele en materiële hindernissen waarmee kwetsbare groepen geconfronteerd worden, niet voldoende aandacht krijgen. De gehele klachtenprocedure is namelijk gebaseerd op het vermogen individuele minderjarige slachtoffers van mensenrechtenschendingen te identificeren, die in hun eigen naam vertegenwoordigd worden, en die vooraf de gelegenheid gehad hebben om alle bestaande nationale rechtsmiddelen uit te putten. Met de uitdagende realiteit van kwetsbare kinderen in het achterhoofd is het echter onwaarschijnlijk dat zij één van deze – laat staan alle – criteria kunnen vervullen.

In eerdere versies van het FP werd hiervoor een oplossing geboden in de vorm van collectieve communicaties. Deze beschrijven feitelijke of potentiële schendingen van de rechten van het kind, zonder noodzakelijkerwijs een individueel slachtoffer of groep van slachtoffers te identificeren (Newell, 2010, p. 3). Wanneer het FP in zulke communicaties zou voorzien, zouden organisaties de mogelijkheid hebben om op een abstract niveau op te treden tegen overtredingen in het algemeen belang (Rodrigues, 2010, p. 309). Als zodanig zouden collectieve communicatieprocedures een waardevolle aanvulling vormen op de huidige individuele procedure, bijvoorbeeld wanneer het moeilijk of onmogelijk is om individuele slachtoffers te identificeren, of wanneer de hindernissen waarmee de slachtoffers geconfronteerd worden niet veilig overwonnen kunnen worden. Helaas werd die mogelijkheid verwijderd uit het definitieve voorstel van de OEWG-voorzitter dat in juni 2011 werd goedgekeurd (UN Doc. A/HRC/17/36, § 47-50).

Hoewel een collectieve procedure niet alle problemen van bijzonder kwetsbare groepen kinderen zou kunnen oplossen, is het verwijderen ervan een ernstig verlies voor het kinderklachtenrecht. Door bepaalde kinderen de mogelijkheid te ontnemen om schendingen van hun rechten onder de aandacht van een internationaal orgaan te brengen, wordt hun kwetsbaarheid vereeuwigd. Ook al blijven de bestaande rechtsmiddelen, zoals bijvoorbeeld een klacht via een ngo of een nationale ombudsdienst, bestaan, toch is de kans groot dat bepaalde kinderen nooit aan alle criteria zullen voldoen en dus zelden toegang tot de procedure zullen verkrijgen. Op die manier is het protocol wellicht niet toereikend voor hen. Omdat dit er rechtstreeks toe leidt dat sommige kinderen minder kansen krijgen om schendingen van hun rechten aan te vechten, kan men uit deze analyse besluiten dat de positieve dimensie van het non-discriminatiebeginsel onvoldoende in de praktijk werd omgezet. Helaas loopt de procedure daardoor het risico dat sommige kinderen ‘gelijker’ zullen zijn dan anderen.

2.3. HET KIND ALS SUBJECT VAN AFDWINGBARE MENSENRECHTEN

Een derde en laatste relevante component van het holistisch concept uit het VRK verwijst naar het kind als een ‘subject’ van mensenrechten. Beschermt het FP daadwerkelijk alle afdwingbare rechten van kinderen op even effectieve wijze?

2.3.1. HET VRK: EEN COMPILATIE VAN AFDWINGBARE MENSENRECHTEN

Hoewel de idee dat het kind subject is van afdwingbare mensenrechten niet uitdrukkelijk vermeld wordt in het verdrag, vormt het een belangrijke ondertoon in de conceptuele definitie van het kind in het VRK. Voor het eerste aspect, het kind als ‘subject’, blijkt dit uit het feit dat ten minste 35 artikelen⁸ en twee aanvullende protocollen⁹ van het VRK kinderen recht geven op het volledige scala van internationaal erkende mensenrechten. Deze zijn niet beperkt tot enerzijds de burgerlijke en politieke rechten, zoals die met betrekking tot de identiteit van het kind, zijn of haar vrijheid van meningsuiting of het recht vrij te zijn van marteling, maar bevatten anderzijds ook economische, sociale en culturele rechten zoals het recht op gezondheid, onderwijs of deelname aan het artistieke leven. Door ratificatie van het verdrag zijn lidstaten een wettelijke verplichting aangegaan om beide rechtentypes aan kinderen toe te kennen. Een onderscheid tussen burgerlijke en politieke rechten enerzijds en economische, sociale en culturele rechten anderzijds gaat in tegen de algemene geest van het verdrag, dat een hiërarchie tussen de twee niet toestaat. In plaats daarvan zouden alle rechten gezien moeten worden als onderling afhankelijk, onderling verbonden, complementair en in dezelfde mate belangrijk voor het bereiken van het welzijn van elk kind¹⁰.

Het tweede aspect, het feit dat al die rechten afdwingbaar zijn, blijft het onderwerp van een hevig debat. Ook al bevestigt het Comité herhaaldelijk dat *“economic, social and cultural rights, as well as civil and political rights, should be regarded as justiciable”* (UN Doc. CRC/GC/2003/5, § 6), en dat elke stap in de tegenrichting de geest van het verdrag ondermijnt, kan dit standpunt voorlopig niet voorkomen dat een groot deel van de internationale gemeenschap het tegendeel propageert. Tot voor kort waren velen van mening dat (semi-)rechterlijke organen niet over economische, sociale en culturele rechten konden beslissen – noch als het gaat om kinderen, noch om volwassenen. Bij de uitvoering van die rechten werd daarom telkens uitgegaan van een brede beoordelingsmarge. Dit maakt het moeilijk om zulke rechten juridisch te controleren en af te dwingen¹¹.

Een verandering in die opvatting werd echter voortgebracht door de goedkeuring van een klachtenrecht bij het Vrouwenverdrag in 1999, en in het bijzonder bij het Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (ICESCR) in

⁸ Art. 6–40 VRK.

⁹ Facultatieve Protocollen inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie (OPSC) en kinderen in gewapend conflict (OPAC).

¹⁰ Zie bijvoorbeeld GC 5 van het Comité inzake *General Measures of Implementation*: “Enjoyment of economic, social and cultural rights is inextricably intertwined with enjoyment of civil and political rights” (UN Doc. CRC/GC/2003/5, § 6).

¹¹ Pogingen om staten van het tegendeel te overtuigen waren doorgaans geen succes: ze hebben er nooit toe geleid de internationale gemeenschap op een ander spoor te brengen (bv. CESC, *General Comment 3 on the nature of States’ obligations*, 1990, § 10 inzake *core obligations*).

2008¹². In beide procedures werd geopteerd voor een inclusieve aanpak, waardoor klachten over het volledige scala van de door deze verdragen beschermde rechten in aanmerking komen (Müller (Kindernothilfe), 2002, p. 18). In het licht van deze ontwikkelingen zou het alleen maar logisch zijn om hetzelfde te verwachten van het FP bij het VRK. Dit is namelijk de enige manier waarop zou kunnen blijken dat het kind daadwerkelijk gezien wordt als een individu onderworpen aan afdwingbare mensenrechten op alle niveaus. Heeft de procedure dit bereikt? En, nog belangrijker, is dit weerspiegeld in een oprechte verplichting die veelbelovende woorden op papier overstijgt?

2.3.2. AFDWINGBARE MENSENRECHTEN IN HET FP

Het leidt geen twijfel dat de loutere opstelling van een communicatieprocedure bij het VRK een impliciete bevestiging is dat kinderrechten kunnen worden onderworpen aan semirechterlijke controle en dus in principe afdwingbaar zijn (CRIN, 2011, update juli). In zijn huidige vorm voorziet het protocol in een klachtenrecht voor zowel burgerlijke en politieke alsook economische, sociale en culturele rechten. Ook de rechten uit de twee eerste aanvullende protocollen bij het VRK worden door de procedure volledig gedekt¹³, op voorwaarde dat de lidstaten tevens beide verdragen afzonderlijk geratificeerd hebben. Dat betekent dat het FP niet alleen bevestigt dat het kind subject is van alle mensenrechten, maar ook dat deze rechten afdwingbaar zijn (zie ook Preamble van het FP: *“reaffirming also the status of the child as a subject of rights [...]”*). Dit is een belangrijke stap voor kinderen om hun rechten vertaald te zien van principes naar de praktijk.

Er is echter één belangrijke kwestie die het FP in dit verband niet weet op te lossen. Niettegenstaande het feit dat kinderen al hun rechten kunnen opeisen, bevestigt het FP de onwil van vele lidstaten om economische, sociale en culturele rechten als volledig afdwingbaar te zien. Artikel 10, § 4 stelt vast dat deze rechten aan een andere norm van controle onderworpen zijn dan hun burgerlijke en politieke tegenhangers:

When examining communications alleging violations of economic, social or cultural rights, the Committee shall consider the reasonableness of the steps taken by the State party in accordance with Article 4 of the Convention. In doing so, the Committee shall bear in mind that the State party may adopt a range of policy measures for the implementation of the economic, social and cultural rights in the Convention (UN Doc. A/HRC/17/36, § 74; CRIN & NGO Group for the CRC, 2011, p. 9).

Volgens delegaties die voor deze toevoeging hebben betoogd, rijmt die differentiatie met het beginsel van ‘progressieve realisatie’¹⁴ van economische, sociale en culturele rechten uit artikel 4 VRK. Deze lidstaten zijn voorstander van een vrijwel onbeperkte

¹² Dit laatste protocol is echter nog niet in werking getreden. Voorlopig hebben slechts acht van een minimum aan 10 lidstaten hun ratificatie bij de VN-secretaris-generaal ingediend.

¹³ Het was geen gemakkelijke taak om de leden van de OEWG zover te krijgen dat ze beide FP’s volledig in de klachtenprocedure integreerden. In eerdere versies van de tekst, alsook in verschillende onderhandelingsrondes, spraken meerdere delegaties zich systematisch uit voor een *opt-out clause*. In de eindversie is het onderscheid echter weggevoerd.

¹⁴ De kern van dit concept kan men omschrijven als de verplichting van lidstaten om, mede gelet op het niveau dat reeds bereikt is, (a) alle passende maatregelen te nemen om economische, sociale en culturele rechten te verwezenlijken en (b) om dit te doen in de ruimste mate waarin de hun ter beschikking staande middelen dit toelaten.

discretionaire bevoegdheid om de ontkenning van adequate rechtsmiddelen voor dergelijke claims te rechtvaardigen (Porter, 2009, p. 40). Zo lang ‘redelijke stappen’ genomen worden binnen de grenzen van de beschikbare middelen om de beoogde resultaten van deze rechten te bereiken, ervaren zij zulk onderscheid niet als problematisch. Delegaties die tegen zijn, zien de kloof tussen beide types rechten echter als een betreurenswaardige ondermijning van het verdrag en van de non-hiërarchische weergave van de mensenrechten waar het voor staat (Müller (Kindernothilfe), 2002, p. 18; UN Doc. A/HRC/17/36, § 74-75; NCRK, 2011, p. 5). Voor hen kan een gebrek aan middelen niet als excuus gebruikt worden om schendingen van mensenrechten te rechtvaardigen.

Wat deze verdeeldheid in twee kampen toont, is bovenal dat de uitvoering van economische, sociale en culturele rechten niet eenvoudig is. Schendingen kunnen vrijwel nooit met één enkele regeling opgelost worden, en wanneer actie vereist is, zal dit zelden mogelijk zijn via één enkele wet of beleidsplan. In dat opzicht betwijfelt artikel 10, § 4 niet als dusdanig de afdwingbaarheid van economische, sociale en culturele rechten, noch ontkent het dat kinderen recht hebben op het volledige scala van mensenrechten. Een slachtoffer van een vermeende schending van het recht op een toereikende levensstandaard of het recht op gezondheid kan hiertegen nog steeds een klacht indienen en die laten onderzoeken door het Comité. In vergelijking met een klacht over een inbreuk op het recht op privacy, bijvoorbeeld, is de kans op een succesvolle uitkomst ten gunste van het kind echter aanzienlijk lager, omdat de staat zich waarschijnlijk veel meer zal beroepen op zijn soevereiniteit. Wanneer de klacht gaat over economische, sociale en culturele rechten, blijft het dan ook moeilijk voor het Comité om een effectieve invloed uit te oefenen op de dagelijkse realiteit van de getroffen kinderen.

Vanuit een breder mensenrechtenperspectief blijkt dus uit artikel 10, § 4 dat, ondanks de recente pogingen van ICESCR om de volledige juridische afdwingbaarheid van economische, sociale en culturele rechten te bevestigen, geen verandering tot stand is gekomen in de houding van de lidstaten (zie ook Vandenbogaerde & Vandenhoele, 2010, bv. p. 231)¹⁵. In plaats daarvan benadrukt de wens om deze paragraaf op te nemen in het FP VRK dat de lang bestaande vooroordelen tegenover economische, sociale en culturele rechten nog niet overwonnen zijn door de klachtenprocedures. Als gevolg daarvan is een unieke gelegenheid verloren gegaan om de klassieke tweedeling tussen beide types rechten te overbruggen.

Hoewel deze bepaling het concept van het kind-zijn niet in zijn geheel ondermijnt of in gevaar brengt, blijft het een problematische beperking vanuit een kinderrechtenperspectief dat pleit voor een niet-hiërarchische en alomvattende aanpak. De paragraaf uit de preambule die “de universaliteit, ondeelbaarheid, onderlinge afhankelijkheid en onderlinge verbondenheid van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden” (A/RES/66/138) bevestigt, zal voorlopig dus nog niet toe zijn aan een vertaling naar de praktijk.

¹⁵ Deze terughoudendheid wordt ook bevestigd door het feit dat FP ICESCR nog steeds niet door meer dan acht lidstaten ondertekend is.

3. CONCLUSIE

Omdat het feit dat de visie op het kind uit het hedendaagse kinderrechtendiscours een essentieel element is in het succesvol vertalen van die rechten van principes naar praktijk, was deze bijdrage erop gericht om vast te stellen in hoeverre het FP de verschillende componenten van de holistische definitie van het kind uit het VRK omvat. Met dit doel werd het kind-concept ontbonden in een kwetsbaar, competent en evoluerend individu, dat op een niet-discriminerende basis het subject is van alle juridisch afdwingbare mensenrechten. Deze componenten zijn op hun beurt gebaseerd op het verdrag, wat zorgde voor een relatief toegankelijk analysekader. Daarbij heeft dit essay aangetoond dat zowel de tekst van het FP als de voorgaande onderhandelingen de visie op het kind in grote mate overnemen. In een aantal opzichten werden principes echter niet naar de praktijk vertaald, met name wanneer het gaat om de positieve verplichting binnen het non-discriminatiebeginsel om zich actief in te zetten voor het faciliteren van non-discriminatie en gelijkheid tussen kinderen, alsook het onvermogen om economische, sociale en culturele rechten als volledig juridisch afdwingbaar te presenteren. Hier zal dan ook extra aandacht nodig zijn bij de implementatie van het protocol, aangezien enkel onder die voorwaarden ook kwetsbare kinderen en dit type rechten ernstig genomen zullen kunnen worden.

BIBLIOGRAFIE

BOEKEN EN TIJDSCHRIFTEN

- Alston, P. (1991). The legal framework of the Convention on the Rights of the Child. *Bulletin of Human Rights*, 2, 1-15.
- Archard, D. & Macleod, C.M. (2002). Introduction. In D. Archard & C.M. Macleod (Eds.), *The moral and political status of children*. Oxford University Press.
- Archard, D. & Skivenes, M. (2009). Balancing a Child's best Interests and a Child's Views. *International Journal on the Rights of the Child*, 17(1), 1-21.
- Barkhuysen, T. (1998). *Artikel 13 EVRM: effectieve nationale rechtsbescherming bij schending van mensenrechten*. Leiden: Koninklijke Vermande.
- Clark, S. (18 mei 2010). The CROC Without Bite? An evaluation of whether a complaints procedure will give the Convention on the rights of the Child its bite. University of Oslo, Faculty of Law, laatst geopend op 6 april 2012 via <http://www.duo.uio.no/publ/jus/2010/102705/SevdaxClarkxCROCxTHESIS.pdf>.
- Cohen, C.P. (1991). United Nations Convention on the Rights of the Child Individual Rights Concepts and Their Significance for Social Scientists. *American Psychologist*, 46(1), 60-65.
- D'hondt, S. (2011). Op weg naar een optioneel protocol bij het IVRK houdende instelling van een klachtprocedure – Advies van 26 januari 2011 van de NCRK-expertenwerkgroep, aangevuld met een algemene kadering van het dossier. *Tijdschrift voor Jeugd- en Kinderrechten*, 2011/2, 7-16.
- Eide, A. (2006). Article 27: the Right to an Adequate Standard of Living. In: A. Alen, J. Vande Lanotte, E. Verhellen, F. Ang, E. Berghmans & M. Verheyde (Eds.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Leiden: Martinus Nijhof.

- Freeman, M. (2009). Children's Rights as Human Rights. Reding the UNCRC. In: J. Qvortrup, W.A. Corsaro & M.S. Honig (Eds.), *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 377-393.
- Hanson, K. (2007). Does Practice Also Work in Theory? In: A. Alen et al. (Eds.), *The UN Child- ren's Rights Convention: Theory Meets Practice – Proceedings of the International Interdisciplinary Con- ference on Children's Rights, 18-19 May 2006*. Ghent-Antwerpen (Belgium)-Intersentia, 633- 646.
- Krappmann, L. (2010). The Weight of the Child's View (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child). *International Journal on the Rights of the Child*, 18(4), 501-513.
- Langford, M. & Clark, S. (2010). *The New Kid on the Block: A Complaints Procedure for the Con- vention on the Rights of the Child*. Working Paper No. 1/2010, Socio-Economic Rights Program- me, Norwegian Centre for Human Rights, University of Oslo.
- Lansdown, G. (2001). *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making*. UNICEF Innocenti Research Centre, laatst geopend op 6 april 2012 via <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf>.
- Liebel, M. (2012). *Children's Rights from Below – Cross-cultural Perspectives*. New York: Palgrave Macmillan.
- Lurie, J. (2003). The Tension Between Protection and Participation – General Theory and Consequences as Related to Rights of Children, Including Working Children. *IUC Journal of Social Work Theory and Practice*, 7, laatst geopend op 6 april 2012 via http://www.bemid- jstate.edu/academics/publications/social_work_journal/issue07/articles/Tension.htm.
- Montgomery, H. (2009). *An Introduction to Childhood – Anthropological Perspectives on Children's Lives*, Oxford: Wiley-Blackwell.
- Porter, B. (2009). The Reasonableness of Article 8(4) – Adjudicating Claims from the Mar- gins. *Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter*, 27(1), 39-53.
- Rodrigues, P. (2010). Eén voor allen – Gelijke behandeling en collectieve acties. In: C.J. Forder (Ed.), *Gelijke behandeling: oordelen en commentaar 2010*. Utrecht: Commissie Gelijke Behan- deling, 309-324.
- Santos Pais, M. (2009). Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children, Human Rights Council Working Group on an optional protocol to the Con- vention on the Rights of the Child to provide a communications procedure. UN Doc. A/HRC/ WG.7/1/CRP.7.
- Van Bueren, G. (1998). *The International Law on the Rights of the Child*. Den Haag: Martinus Nijhof.
- Vandenbogaerde, A. & Vandenhole, W. (2010). The Optional Protocol to the International Convention on Economic, Social and Cultural Rights: An *Ex Ante* Assessment of its Effecti- veness in Light of the Drafting Process. *Human Rights Law Review*, 10(2), 207-237.
- Vandenhole, W. (2009). The Convention on the Rights of the Child. In: K. De Feyter & F. Go- mez Isa (Eds.), *International Human Rights Law in a Global Context*. Bilbao: University of Deusto.
- Vandenhole, W. (2010). A Children's Rights Perspective on Poverty. In: W. Vandenhole, J. Vranken & K. De Boyser (Eds.), *Why Care? Children's Rights and Child Poverty*. Antwerpen: Intersentia.
- Verhellen, E. (2011). Editoriaal – Het ontwerp van fakultatief protocol bij het Kinderrechten- verdrag inzake de instelling van een klachtprocedure... De schaamte voorbij! *Tijdschrift voor Jeugd- en Kinderrechten*, 2011/2, 3-6.

Zermatten, J. (2010). The Best Interests of the Child Principle: Literal Analysis and Function. *International Journal on the Rights of the Child*, 18(4), 483-499.

NATIONALE EN INTERNATIONALE ORGANISATIES

Committee on the Rights of the Child, 27 november 2003, *General Comment No. 5, General Measures of Implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6)*, UN Doc. CRC/GC/2003/5.

Committee on the Rights of the Child, 20 juli 2009, *General Comment No. 12, The Right of the Child to be Heard*, UN Doc. CRC/C/GC/12.

Human Rights Committee, 11 oktober 1989, *General Comment No. 18, Non-discrimination*.

Human Rights Council Working Group on an Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child (OEWG), 25 mei 2010, *Report of the open-ended working group on an optional protocol to the Convention on the Rights of the Child to provide a communications procedure*, A/HRC/17/36,.

Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind (NCRK), 26 januari 2011, *Advies NCRK-expertenwerkgroep in het kader van de voorbereiding van het Belgisch standpunt voor de derde zitting van de OEWG voor de uitwerking van een optioneel protocol bij het IVRK houdende oprichting van een klachtenprocedure (10 tot 16 februari 2011)*.

OEWG, 5 augustus 2010, *Proposal for a Draft Optional Protocol prepared by Mr. Drahoslav Štefánek (Slovakia), Chairperson of the Open-ended Working Group on an optional protocol to the Convention on the Rights of the Child to provide a communications procedure*, A/HRC/WG.7/2/2.

OEWG, 21 januari 2010, *Report of the Open-Ended Working Group to explore the possibility of elaborating an optional protocol to the Convention on the Rights of the Child to provide a communications procedure*, A/HRC/43/13.

Raad van Europa (2011), *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice – and their explanatory memorandum*. Adopted by the Committee of Ministers on 17 november 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies, versie van 31 mei 2011, laatst geopend op 6 april 2012 via http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Guidelines%20on%20child-friendly%20justice%20and%20their%20explanatory%20memorandum%20_4_.pdf.

United Nations General Assembly (2012), *Resolution on an Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure*, A/RES/66/138.

ELEKTRONISCHE BRONNEN

Child Rights Information Network (CRIN) (januari 2009). Children's Use of International and Regional Human Rights Complaint/Communications Procedures, laatst geopend 6 april 2012 via http://www.crin.org/docs/Children's_use_of_complaints_procedures09.doc.

CRIN (10 februari 2011). Complaints Mechanism: Part I (General Provisions) Summary, laatst geopend 6 april 2012 via <http://crin.org/resources/infodetail.asp?id=24066>.

CRIN (december 2009). Meeting of the UN Working Group for the Communications Procedure, laatst geopend 6 april 2012 via http://www.crin.org/docs/OP_CRC_WG_Meeting_Dec2009.pdf.

CRIN (16 december 2009). Complaints Mechanism: Discussions begin at the UN, laatst geopend 12 februari 2012 via <http://www.crin.org/resources/infodetail.asp?id=21436>.

- CRIN & NGO Group for the CRC (juli 2011). Advocacy Toolkit – Campaign for a new Optional Protocol to the CRC Establishing a Communications Procedure, laatst geopend op 6 april 2012 via http://www.crin.org/docs/FileManager/NGOGroup/Advocacy_toolkit_July_2011_-_Final.pdf.
- Lansdown, G. (oktober 2009). Evolving Capacities Explained. In: CRIN Review, *Measuring Maturity: Understanding Children's 'Evolving Capacities'*, Number 23, p. 16-17, laatst geopend op 6 april 2012 via [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/CRIN_review_23_final%20\(2\).pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/CRIN_review_23_final%20(2).pdf).
- Müller, U. (Kindernothilfe) (november 2002). Children as strong as nations – Background, reasons and arguments for introducing a right of petition, laatst geopend op 6 april 2012 via http://www.crin.org/docs/Children_as_Strong_as_Nations.pdf.
- Newell, P. (september 2010). Briefing: Collective communications – an essential element in the new Optional Protocol for the Convention on the Rights of the Child, laatst geopend op 6 april 2012 via www.crin.org/docs/Collective_Communications_EN.doc.
- NGO Group for the CRC (update december 2011). Communications Procedure, laatst geopend op 6 april 2012 via <http://www.crin.org/NGOGroup/childrightsissues/ComplaintsMechanism/>.
- UNICEF (g.d.). Introduction to the Convention on the Rights of the Child – Definition of key terms, laatst geopend op 6 april 2012 via <http://www.unicef.org/crc/files/Definitions.pdf>.